

Lengyel András

Kosztolányi ál-Goethe-verse

Az *Uj Nemzedék* híres-hírhedt *Pardon...* rovatának anyaga a közelmúltban kötetben is megjelent. (*Pardon...* az *Uj Nemzedék* rovata Kosztolányi Dezső szerkesztésében 1919–1921. Szerk. Arany Zsuzsanna. Bp. 2019.) Ennek az anyagnak az egyik, különösen érdekes darabja az 1920. január 9-i *Tudja Ön, mi az a gajdesz?* című glossza. A szöveg nemcsak mint az antikommunista és antiszemita retorika ügyes mixtúrája érdemel figyelmet, de az érvelés módja is szimptomatikus. A maga nemében remeklés, a hamis valóság teremtésének egyik magyar mesterműve. Ezt a glosszát a sajtó alá rendező, akitől egyébként nem áll távol a „szerecsen szappanozása”, Kosztolányi írásának tartja – megítélésem szerint is okkal s joggal. Érdemes azt is megjegyezni, hogy a rovat anyagát ismertető Hahner Péter is idéz a glosszából – mint Kosztolányi éles szemű meglátásainak bizonyítékát. (Egy különleges kordokumentum. *ÉS*, 2019. aug. 23. 21.) Azaz, Hahner nemhogy nem vitatja Kosztolányi szerzőségét, de a glosszát kimondottan Kosztolányi dicséretként emlegeti. Kosztolányi szerzőségét ez esetben tehát bizonyosan nem a szerzőt diszkreditálni akaró elfogultság tételezi.

Magam úgy vélem, a glossza a „műfaj”, a hamis realitás konstruálásának tanítandó példája – s ez is Kosztolányi szerzőségének indirekt bizonyítéka. Ilyet a Kosztolányiné által „terroristaként” emlegetett Lendvai Istvánék (Kosztolányi szerkesztőségi társai az *Uj Nemzedéknél*) nem tudtak írni. Ez a szöveg hozzájuk képest túlzottan finom érvelés, míves technika. Ész, elegancia és „kormányozható morális” jellemzi. Egy ilyen írás megalkotásához Kosztolányi tehetségére, „kommunikációs” kreativitására volt szükség.

A gajdesz-glosszának egyik fontos eleme egy versrészlet. Az érvelés egyik erős argumentuma ugyanis ez: „*már Goethe Mignonja azt énekelte:*

«*Ki még nem ízlelt rohamkéseket,
Ki még nem lógott fűtőtesten,
Duna mélyén nem töltött éjeket,
Mit tudja az, mi volt itt Pesten!*»”

Az idézet négy sor, a glossza állítása szerint Goethe *Mignon* című verséből való. De kinek a fordítása ez, s eredetije hogyan hangzik? Vagy másképpen kérdezve: pontos, hiteles fordítás-e ez?

Ha némi időt és energiát szánunk Goethe versének előkerítésére, azonnal kiderül, nem Goethe-versről van szó, hanem a „sármos antiszemita himpellér” egyik újabb svindlijéről. Olyan Goethe-vers ugyanis, amelyet bármily nagy rugalmassággal így lehetne lefordítani, nincs. Az 1795/96-ra datált *Mignon* német szövege ez:

*Kennst du das Land, wo die Zitronen blühen
Im dunklen Laub die Goldorangen glühen,
Ein sanfter Wind vom blauen Himmel weht,
Die Myrte still und hoch der Lorbeer steht,
Kennst du es wohl?*

Dahin! Dahin

Möcht' ich mit dir, o mein Geliebter, ziehn!

*Kennst du das Haus? auf Säulen ruht sein Dach,
Es glänzt der Saal, es schimmert das Gemach
Und Marmorbilder stehn und sehn mich an:
Was hat man dir, du armes Kind, getan?
Kennst du es wohl?*

Dahin! Dahin

Möcht' ich mit dir, o mein Beschützer, ziehn!

*Kennst du den Berg und seinen Wolkensteg?
Das Maultier sucht im Nebel seinen Weg
In Höhlen wohnt der Drachen alte Brut
Es stürzt der Fels und über ihn die Flut
Kennst du ihn wohl?*

Dahin! Dahin

Geht unser Weg, o Vater, laß uns ziehn!

E német versben, ha jól értem, egészen másról van szó. Sem a Dunáról, sem Pestről nem történik említés, és sem a rohamkés (bajonett), sem a fűtőtest nem szerepel a vers motívumai között. Az idézett négy sort fordításként sehol nem lehet föllelni.

Az idézett négy sor ugyanakkor föltűnően jól sűríti a „vörös diktatúrával” kapcsolatos kurzista vádakát, toposzokat. A figyelmes olvasót olyasféle fölismerés keríti hatalmába, mint hajdanán a Thaly Kálmán álkuruc verseivel szembesülő filológusokat: a vers jó, csak éppen nem az, aminek mondja magát. Nem Goethe korának nyelvi-tematikai attribútumai jelennek meg benne, hanem egy jóval későbbi nyelvi állapot. Egész konkrétan: ez nem egy tizennyolcadik századi német, hanem egy 1919/20 nyomait hordozó magyar vers.

Magyarán, a glosszában „idézett” vers egy Goethe tekintélye mögé bújó, aktuálpolitikai jellegű Kosztolányi-vers. Méghozzá olyan vers, amely közvetlen kommunikációs és politikai feladatokat látott el – megtorlásokat igazolt.

Ez a svindli – az ötlet is, a kivitelezés is – megint csak a Kosztolányi szerzősége melletti erős érv. A költészetnek ugyanaz az instrumentális használata érhető benne tetten, mint amelyik a háború idején, Belgium német lerohanása után, belgaellenes, belgákat gyalázó versek lefordításával és hírlapi közlésével „igazolta” – természetesen artistikus alapon – a német akciót. (Hogy ez nem illik bele az artistikus és apolitikus költészet Kosztolányi forgalmazta mítoszába, természetesen nem kérdéses. De ideje lenne végre a *homo aestheticus* politikához való valóságos viszonyát reálisan fölmérni.)

A gajdesz-glossza ismeretében viszont máris gyarapodtunk egy újabb Kosztolányi-verssel.